

MĄDRY (1743) *ai*

ai (1740), *sb m* (3) [*w funkcji n-pers*].

mądry (1724), **mądr** (15) [*w tym: w przysłowiu „(Polak) mądr po szkodzie” (11)*], mądry *a.* mądr (4).

comp i sup (168 + 66) -mędrszy (224), -mędrszy (7), -mądrzejszy (2), -mędrzejszy (1); -mędrszy *Calep* (2); -mędrszy : -mędrszy *CzechRozm* (4:1), *CzahTr* (1:4); -mędrszy : -mądrzejszy *BielŻyw* (1:1), *Mącz* (3:1); -mędrszy: -mędrzejszy *RejPos* (7:1); ~ -ejszy (1), -(e)jszy (2). *sup* ną- (62), nąj- (4); nąj- *GórnDworz*, *KochFr*, *GórnTroas*; ną-: nąj- *ModrzBaz* (4:1); ~ ną- (55), na- (1), n(a)- (6); ną- : na- *PudłFr* (1:1).

sg m N mądry, mędrszy, nąmędrszy (502), mądr (13); ~ (*attrib*) mądry (208); ~ (*praed*) mądry (71), mądr (13); mądr *RejRozpr*, *RejZwierz* (2), *Strum*, *PudłFr* (2), *PaprUp*, *CzahTr*; mądry : mądr *RejJóz* (1:1), *Mącz* (3:1), *Prot* (2:1), *KochPieś* (1:1), *PowodPr* (1:1). \diamond *G* mądrého, mędrszého, nąmędrszého (98); -ého (7), -ego (1) *KochPs*, -(e)go (90). \diamond *D* mądrému, mędrszému, nąmędrszému (87); -ému (11), -emu (1) *KochFr*, -(e)mu (75). \diamond *A* mądrého, mędrszého, nąmędrszého (133), mądry (5); ~ -ého (10), -ego *MurzHist* (2), -(e)go (121). \diamond *I* mądrym, mędrszym, nąmędrszym (99), mądr(e)m (4) *FalZioł*, *MurzNT*, *GliczKsiąż*, *GórnRozm*; -ęm (1), -(e)m (3). \diamond *L* mądrym (9). \diamond *V* mądry, nąmędrszy (6). \diamond *f N* mądrą, mędrszą, nąmędrszą (59), mądra (2), mądr(a), mędrsz(a) (4); ~ (*attrib*) -ą (43), -a (2); -a *March*¹; -ą : -a *SkarŻyw* (4:1); ~ (*praed*) -ą (13). \diamond *G* mądrój, mędrszój (12), mądry (1) *Mącz*; -ój (1), -(e)j (11). \diamond *D* mądr(e)j (4), mądré (1) *OpecŻyw*, mądryj (1) *MurzHist*. \diamond *A* mądrą, mędrszą (13). \diamond *I* mądrą, mędrszą (32) [*w tym: -am* (1)]. \diamond *L* mądrój, mędrszój (5); -ój (2), -(e)j (3). \diamond *V* mądrą, nąmędrszą (2). \diamond *n N* mądré, mędrszé, nąmędrszé (16); -é (1), -(e) (15). \diamond *G* mądrého, mędrszého (9); -ého (2), -(e)go (7). \diamond *D* mądrému (3); -ému (1) *SarnStat*, -emu (1) *KochTr*, -(e)mu (1). \diamond *A* mądr(e) (8). \diamond *I* mądrym (8). \diamond *L* mądrym (2). \diamond *pl N m pers* mądry, mędrszy, nąmędrszy (194). *subst* mądré, mędrszé (37); -é (2), -(e) (35). \diamond *G* mądrych, mędrszych, nąmędrszych (157). \diamond *D* mądrym, mędrszym (43), mądrem, nąmędrszem (7); -em *MurzNT* (3), *RejPos*, *GórnRozm* (2); -ym : -em *BielŻyw* (2:1); ~ -em (2), -ęm (1), -(e)m (4); -em : -ęm *MurzNT* (2:1). \diamond *A m pers* mądré, mędrszé, nąmędrszé (56), mądrych (1); -é : -ych *SkarKaz* (4:1); ~ -é (4), -(e) (52). *subst* mądré (18); -é (4), -(e) (14). \diamond *I m* mądrymi, mędrszymi (42), mądrémi, mędrszémi, nąmędrszémi (34); -ymi *BierEz*, *KromRozm II*, *BibRadz* (6), *KwiatKsiąż* (3), *OrzQuin*, *GórnDworz*, *WujJud* (4), *CzechRozm* (2), *CzechEp*, *NiemObr*, *KlonŻal*, *ReszPrz*, *WerGośc*, *Calep*; -émi *KrowObr*, *Goski*, *ProtBaz*, *HistRzym*, *RejZwierz* (2), *PaprPan* (2), *KochMRot*, *ArtKanc*, *BielRozm*, *PaprUp* (2), *SkarKazSej* (3); -ymi: -émi *BielŻyw* (2:1), *RejPos* (1:4), *BudBib* (2:2), *ModrzBaz* (2:3), *SkarŻyw* (1:2), *GórnRozm* (1:1), *WujNT* (7:1), *SkarKaz* (1:4); ~ -émi (1), -(e)mi (33). *f* mądrymi (2), mądr(e)mi (2); -ymi *OrzQuin*; -(e)mi *RejZwierz*; -ymi : -(e)mi *LatHar* (1:1). *n* mądr(e)mi (2), mądrymi (1) *SkarŻyw* (2:1). \diamond *L* mądrych, mędrszych (8). \diamond *V subst* mądr(e) (1).

Składnia comp: mędrszy (a)niż(li) kto (33), nad kogo (27), między kim (1); (a)niż(li) kto *PatKaz II* (2), *BielŻyw*, *RejKup*, *KrowObr*, *Leop*, *RejFig*, *BielKron* (3), *GrzegRóżn*, *Mącz* (2), *GórnDworz* (2), *RejPos* (3), *BiałKaz*, *CzechEp*, *BielSjem*, *GórnRozm* (2), *GostGosp*, *GosłCast* (3); nad kogo *OpecŻyw*, *PatKaz III*, *LubPs* (2), *RejAp*, *CzechRozm* (3), *KochPs*, *Phil* (2), *WujNT* (2), *SkarKazSej* (2); (a)niż(li)

kto : nad kogo *RejZwierz* (1:1), *BibRadz* (1:1), *WujJud* (1:4), *ModrzBaz* (1:2), *Paprup* (1:2), *SkarKaz* (1:1); nad kogo : między kim *BierEz* (1:1). Składnia sup: namędrszy z kogo (3), między kim (2), nad kogo, co (2), kogo (1) *OpecŻyw*; z kogo *CzechRozm*, *SkarŻyw*; między kim *BielŻyw*; nad co *BielKron*; z kogo : między kim : nad kogo *ModrzBaz* (1:1:1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Posiadający zdolność trafnego rozróżniania dobra i zła, trafnego rozumowania, rozwiązywania trudnych sytuacji; inteligentny; dużo wiedzący i umiejący, uczony; sapiens *Vulg*, *HistAlt*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *Cn*; prudens *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *Cn*; cordatus *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *Cn*; philosophus *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; intelligens *PolAnt*, *Mącz*, sensatus *Vulg*, *Mącz*; sollers *Mącz*, *Calep* doctus *Modrz*, *Calep*; catus, scitus *Mącz*, *Cn*; argutus, circumspectus, compos animi a. mentis a. rationis, ingeniosus, sagax *Mącz*; praestans *Calag*; consideratus, conspicuus *Calep*; assecutus sapientiam a. boni summam, maturus anima *Cn* (1580) :

a. O ludziach (też o zwierzętach ujmowanych antropomorficznie) (1534) : Chcełz być mądrym więcey słuchay/ Ale ięzyká powściągay *BierEz* F4v; Litzká też byłá zbládnęlá/ A drząc ták odpowiedziáák: Toć mię mądrą vczyniło/ Co łie temu przygodziło. *BierEz* K4, D2, D3v, E2, E2v [3 r.], E4 (22); *OpecŻyw* 12v, 16v, 30, 33, [34]v, 76v, 183v; *OpecŻywList* C2v; panna bądacz wzyuoczye matky łwey mądrłza byla nyłz włzytky doctorouye *PatKaz II* 80, 77v; *PatKaz III* 111; *HistJóz* B2v; *BartBydg* 10b; *FalZioł* +2v; bo żadny nie może być rzeczón moczny iedno ktoż mądry iest. *BielŻyw* 53, nlb 6, s. 2, 53, 78, 104 (14); *GlabGad* A3, C2, P4v, P8; *MiechGlab* *3v; *BierRozm* 4; *KlerWes* Av; *LibLeg* 7/41, 67v, 68, 8/160v; *March*³ V5v, V8v; *WróbŻołt* 106/43; *RejRozpr* F4v; *SeklWyzn* c4; *RejJóz* C2v, P2; *RejKup* h8v, i8v, t5; *HistAl* A, I8, K5v, L5v, L8; *MurzHist* T; *MurzNT* 33v, 186 marg; *KromRozm II* b; czego wfltykyego nye potrzebá mnye thu przypominać/ drugim to mędrłfym zołtáwuyę *GliczKsiąż* H4v, D6, G4, N6v; *LubPs* Y6, bb3v, hhv; *KrowObr* 205v; Ale bys był namędrłzym/ bys był y anyołem/ Przedłię bez Pánłkiey łálki záwżdy będyełz wołem. *RejWiz* 137v, 5v marg, 8v, 17 [2 r.], 33v marg, 44 (17); *Leop Gen* 41/39, *Ex* 36/1, *Iudic* 5/29, *Ps* 106/43, *Prov* 14/15 (13); *RejFig* Dd4v; *RejZwierz* 62, 67v, 101v, 112v, 122; Nie chćiey być mądrym łam v łiebie *BibRadz Prov* 3/7; Corká mądra łácno mężá dołtánie/ ále kthora plugáwie żywie przynofi łmętek oycu. *BibRadz Eccli* 22/4, *Prov* 8/33, 9/12 [2 r.], 20/26, 26/12, 16 (20); SOLon on mądry [...] wielką winą zákáwował złorzeczyć vmárłemu *OrzRozm* M2v, D2 marg, D4v marg, Ev, I2, K (15); między ktorými zbiegi był ieden mąż vdatny á mądry Tráłybulus *BielKron* 121, 11, 21v, 46v, 81, 81v [2 r.] (19); Abowiem iefłize łtare ludzie dla tego mędrłzymi łádziemy być/ y ich przeto radzi słuchamy/ iż przez długie życie y nałobie wiele rzeczy dołswiatćeli/ y od inłzych wiele widzieli y słýżeli. *KwiatKsiąż* H4, E2v, F4, G; Excellens animo et forma, Wefłpolek vrodziwy y mądry. *Mącz* 46c, 11a [2 r.], 16a, 41c, 62c, 65b (21); *OrzQuin* C3v, R2v, T4; O mnie w mądrej Grecyey nawięcey báiano. *Prot* A3, A2v, B3, B4, C, C4; *SienLek* 28, 95 [2 r.], 95v, V2; *RejAp* 43v; *GórnDworz* B2v, C3, D, G5, H2v (13); Ale Kołó/ iż nie iest z prołtych Liniy/ przetoż łtárodawnym y mądrym Geometrom trudnoć zádawáło *GrzepGeom* H3v; *HistRzym ktv*, 13, 13v, 23, 23v (21); *RejPos* 35v, 153v, 191v, 194, 341, 341v [2 r.], 342v; To iest namędrłzy czo ielzcze w pokoiu/ Rozmyłła co ma przypáć w przyłżłym boiu. *RejZwierz* 228v, 23v marg, 46v, 80v, 114v, 145 (19); *WujJud* 148v, 188v [2 r.],

249v, L16v; *WujJudConf* 156v; *RejPosRozpr* c2; *RejPosWstaw* [41³]v [2 r.]; A o którąkolwiek rzecz (w) mądrości y (w) rozumie pytał fię v nich krol/ tedy znaleźli fię dzieśięć kroć (mędrfzemi) nád wżytki wiefzczki y czarowniki/ ktorzy (byli) we wżem kroleŧwie iego. *BudBib Dan* 1/20, *Prov* 14/1, 20/1, 26, 26/12, 16 (12); *Strum* Q3; *BiałKaz* D4, Lv [2 r.]; *BudNT przedm* b [2 r.], b6v, b7v, c2; *StryjWjaz* B4v; *CzechRozm* 100, 147v, 267v; *PaprpPan kt*, C2, E4, G2, H (21); nie iedney/ ábo nie kilku ofob rády w ípráwowániu rzeczy vżywác máią/ ále wiela ofob/ y tych nie ledá iákich/ ále co przednieyfzych y co mędrfzych *ModrzBaz* 24v, 3v, 11, [16] [2 r.], 23v, 47v [2 r.] (25); *SkarJedn* 127; *Oczko* A2v, A3v, A4; *Calag* 563b [2 r.]; *KochPs* 183; iednák zrzádenie byío Boŧkie/ [...] ífz ná ták ítráfzliwe náwáłności morŧkie/ dał ták mądrogo y przeŧwiętego íterniká Leoná *SkarŻyw* 317, A3, 93, 101, [223], 238 (17); *StryjKron* 1, 145, 512; *CzechEp* 6, 55, 117, 220, 229; *NiemObr* 13, 107, 128, 141, 142 (8); *KochFr* 91; *KlonŻal* C3; *KochDz* 106; *KochMRot* B3v, C; Nápiŧał niekiedy mądry on Pogánin *Cicero ReszPrz* 22, 100 [2 r.]; *WerGoŧc* 244; *WerKaz* 291 [2 r.]; *BielSjem* 12, 16; *KochPieŧ* 4, 10; *PudłFr* 11, 39; Y baczyłże ty to/ íż wy mędrfzymi niźli Bog widzeni bydź chcećie? *GórnRozm* E3v, B2, D3v, E2, G, G4 (11); Iedno íż rózne fády/ rozdał w náfze głowy/ Ciebie mądrym vrodził/ á mnie nie dał mowy. *KmitaPsal* Av; *Paprup* C3v, H3, K3, L3v; *ZawJeŧt* 22; *ActReg* 70, 97, 119; *Calep* 338a, 789b, [869]b, 917b, 945a; Złodźiey mądry dłużej trwa niź niedbáły: wżákoź obá vpádną *GostGosp* 20, 1, 80, 116; *Phil* G3, I, N3 [2 r.], S2; *KochPij* C2v; *GrabowSet* Y2; *KochFrag* 46; *OrzJan* 4, 51, 61, 62, 69 (8); *LatHar* 66, 327, 469 [2 r.]; *WujNT Matth* 7/24, s. 147 marg, 237, 1. *Cor* 10/15, s. 739 marg, 841, *Zzzzz4v* [2 r.]; ták teź nie ten ieŧt prawdźiwie mądry/ ktorego obłudny ŧwiát głupim rozłádkiem íwoim rozumie y ma zá mądrogo/ ále ten/ ktorego miŧtrz wżelákiey mądrości Duch ŧ. zá takie⁸⁰ być przyznáwá. *WysKaz* 3, 3 [2 r.], 13; *SarnStat* 155, 1266, 1288, 1293; *KlonKr* D; *KlonKrGum* Av; Młodemu teź by namędrfzemu/ nie przyŧtoi ítare náuczác *SkarKaz* 42b,)(3v, 42b, 80a, 81a, 85b (9); *GoŧCast* 17 [3 r.]; *PaxLiz* D2v; *SkarKazSej* 658a [3 r.], b, 659b, 660a, b (20); *KlonFlis* D3v, E; *SapEpit* B, [B2]; *KlonWor* 63, 65 [2 r.].

mądry ku czemu (2): á íż z dziećinŧwá vmieŧz piŧmá ŧ. ktore ćie mogą vczynić mądrym ku zbáwieniu/ przez wiárę *CzechEp* 120 [*idem*] *NiemObr* 73.

mądry na co (3): *GlabGad* N8; *ModrzBaz* 65; Ale chcę ábyŧćie byli mądrymi ná dobre/ á proŧtymi ná złe [*sed volo vos sapientes esse in bono et simplices in malo*]. *WujNT Rom* 16/19.

mądry w czym [= w zakresie czego] (12): Oná [*piegza*] ie tákó ćiefzyłá/ Íż w tych rzeczach mądra byłá: Dziaťki nic ŧię nie lękayćie/ Przeŧpiecźnie iutrá czekayćie *BierEz* O, K4 [2 r.]; *BielŻyw* 101; *GliczKsiąź* L3; *Leop Eccli* 21/14; Logodaedalus, Mądry w rzeczy/ Pięknych ŧłów vžíwáyący. *Mącz* 196d; Byłá y vrody wdzięcźney/ á mądra w poŧćpákách íwych/ żywot niepokáłany wiodłá. *SkarŻyw* 124, 581; *StryjKron* 215; *ArtKanc* S17; *WujNT Zzzzz4*.

W połącźeniu z rzeczownikiem oznaczającym władze umysłowe człowieka, czasem użytym metonimicznie (8): Wżákoź mądrym rozumowi nie zda ŧie tho rzecz ŧłufzna, aby dla iedney niewiaťty abo dwu [...] Íuź by więc wżytkie miały ítradać dobra od Boga człóweku danego. *GlabGad* A2v; *Leop Ex* 36/8, *Iob* 9/4; dałemći [*Salomonowi*] íerce mądre/ ták íż żadny przed tobą rowien tobie będźye *BielKron* 76v; Mnie ŧie ták widzi/ źem dofyc íuź powiedział/ zwłáŧzcźá w. m. mądrym

vřzom *GórnDworz* X3; był on licá krafne⁸⁰/ wzrořtu vrořlego/ řmyřřu mądrogo/ gřofu iářnego/ řercá řmiáće⁸⁰ *HistRzym* 6v; *RejZwierc* 150; *GostGospSieb* +2v.

W *pořczeniach szeregowych* (80): *OpecŻyw* 115v; *ForCnR* D3v; *PatKaz* III 121; *FalZioř* V 51v; *GlabGad* A2v, M7, O2, O4v, O6, P4; *HistAl* A8v; *MurzHist* B3; *KromRozm II* p4; *GroicPorz* C2v; *KrowObr* C; *UstPraw* A4; *LeszczRzecz* A2v; Athene miářto mądro/ zacne/ y waleczne *OrzRozm* Pv; *BielKron* 32, 146, 184v, 186, 186v; y nieleda okořo iakich ále okořo nawybornieyřzych/ znamienitych á mądrych ludzi Xiąk mamy řię bawić. *KwiatKsiąż* K3v; *Mącz* 77a, 145d, 328b, 355b, 364a (9); A ták/ chcemyli rozumnymi/ mądrymi/ řprawiedliwymi/ męznymi/ vtćiwymi/ to ieřt dobrymi á cnotliwymi ludźmi [...] być: [...] řłuchaymy Kářłaná *OrzQuin* G2, O2v; *RejAp* 42v; *GórnDworz* M, V8v, Ee2, Ee3, Gg4, Ii5, Kk5v; *HistRzym* 22v, 23, 57v; *RejPos* 23v, 288; *RejZwierc* 19, 71v; *RejPosRozpr* cv; *BudBib Deut* 1/13; *BiałKaz* H3, Iv, I4, K2v; *PaprPan* Gg3; *ModrzBaz* 22v, 30, [41], 86, 138; *SkarŻyw* 317, 460, 527; *CzechEp* 134; *GórnRozm* K3v; *Calep* 259a, 989a; *GostGosp* 2; *SkarKaz*)(3, 549b, 611a, b, 633b; *SkarKazSej* 663a, 667a, 691b, 698b, 701a.

W *przeciwwstawieniach*: »mądry ... gřupi (a. gřupik) (37), szalony (27), prosty (a. prostak) (15), błazen (4), niemądry (3), tępy (2), ciemny, nieřwiadomy, zřořliwy« (89): *March*¹ A3, A4v; *BierEz* Q2; *OpecŻyw* [192]; *GlabGad* M4, M7v, N8, N8v, P7v; *March*³ V; *KromRozm II* n4v, p3 [2 r.]; *KromRozm III* C8; *BielKom* B6v; *RejWiz* 28; Ludzie zřořlywi rozřypuią miářtho: ále mądrozy wzkramiáią pierzchliwořć [*Homines pestilentes dissipant civitatem, sapientes vero avertunt furorem*]. *Leop Prov* 29/8; Szalony wřmiechu podnoři gřos řwoy/ ále mąż mądroy záledwie řie potáiemnie będzie řmiařł *Leop Eccli* 21/23; Gřupie Kxiążetá Táneyřkie/ mądra rádá Fáraonowá/ dáły ráde niemądra. *Leop Is* 19/11, *Prov* 14/1, 3, 29/9, *Eccli* 4/13, *Eccli* 21/29; Tha pochodnia ieřt řłowo z mocą Duchá s. zá ktorego řprawą řtawáią řię mądro řercá ludzkie/ kthore z przyrořdzenia řwego řą tępe y ciemne. *BibRadz* I 341a marg, *Prov* 15/5, 21/11, 20, I 341b marg, *Eccli* 7/5 (10); *BielKron* 79v [2 r.], 80, 80v, 81v, 108; *KwiatKsiąż* E3; *OrzQuin* C2; *GórnDworz* C2; *RejPos* 6v [2 r.], 181v, [340] [2 r.], [340]v [3 r.], 341 [2 r.], 343; *KuczbKat* 5; *RejZwierc* 2v; *WujJud* 130v; *RejPosWstaw* [41⁴]v; *BudBib Prov* 26/5; *BiałKaz* H3; *BudNT Matth* 25/2, 4; Lepiey temu on gřupik niź mądroy krol řprořtařł. *PaprPan* Hhv; *ModrzBaz* 28v, 135 marg; Y Mędrzec pořwiádcza/ iż wino á biařegřłowki/ mądro ludzie w błazny odmieniáią. *WerGořc* 244, 254; *KořakSzczęřł* C2; Ieřli kto zda řię řłobie być mądrym miedzy wámi ná tym řwiećie/ niech řię řtánie gřupim/ áby był mądrym. *WujNT 1.Cor* 3/18 [*przekład tego samego tekřtu KromRozm II* p3, *BibRadz*, *WujNT Zzzzz4v*, *WysKaz*]; Mamy być mądrymi w dobrym á prořtymi we złym. *WujNT Zzzzz4*, *Matth* 25/2, s. 105 marg, *Matth* 25/4, 8, s. 108 (13); *WysKaz* 5 [2 r.]; *SkarKaz* 519b, 580a; iż ludzie młodźi/ nie řwiadomi/ nie ćwiczeni/ w R. P. rządy czynią: drugim mędrřzym y ćwiczeńřzym/ y řtářřzym/ tákie ná řkázę wřzytkiey korony przeřřkody czynią. *SkarKazSej* 663a, 662a [2 r.]; Mnie teřz ktobie wyřřáli Wieřniacy Co mędrřzego/ bo řámi prořtaoy *RybWit* Cv.

W *porównaniach* (2): *KuczbKat* 20; Bąđćieřz tedy mądrymi iáko wężowie; á řczyrymi iáko gořębice [*Estote ergo prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae*]. *WujNT Matth* 10/16.

W *charakterystycznych pořczeniach*: *Arystyp mądroy*(-a, -e, -rzy), *biařegřłowa* (2), *biskup*, *bogomowca*, *cesarz* (2), *corka*, *Cycero*, *czytelnik* (3), *dziećie* (4), *dziewica*, *dziewka* (3), *Eipczenie*,

gospodarz (3), Grekowie (Grecja) (3), gwiazdarz, hetman (6), Hezyjod, historyk, Homer, jeometra, jeździec, kancelaryja, kapłan, katolik, konsylium, krol (35), krolewna, Kryzypus, kto(ż) (9), Latynowie, lud, małpież, małżonka, matka, mąż (26), miasto, mistrz, młodzieniec, monarcha, mowca (4), niewiasta, ociec (4), orszak, osoba (4), pan (36), pani (2), panna (panienka) (5), patryjarcha, pisarz, poganin, polityk, poseł (2), prawnik, preceptor, prorok (3), prynceps, przyjaciel, rada, robotnik (3), rozum (2), rycerz (2), rządzić, Rzymianin, senat, senator (4), serce (3), sędzia (9), służa (5), smysł, Solon (5), spowiednik (5), sprawca (3), stan, starzec, sternik, Sybilla, syn (5), Tales, tłumacz, ubogi (3), uczeń, umysł, ustawca praw (prawotworca) (3), uszy, walecznik (2), wojewoda, zakonodawca, złodziej, żołnierz, żona (4); barzo mądry (8), dobrze, jako (19), na schwał, nazbyt (3), prawdziwie (3), rządnie, tak(o) (30), wielce (wielmi) (6), wysoce; mądry ku zbawieniu (2); mądry na dobre, na złe (2); mądry w dobrym (2), w postępkach swych, w radzie, w rzeczy (2); co (na)mędrszy (5); daleko mędrszy (2), trochę; by(wa)ć mądry(m) (202), być mian, chcieć być, (u)czynić (się) (21), domnimawać się być, okaz(ow)ać się (2), (o)powiedać (się) być (3), rozumieć być, (z)sta(wa)ć się (zostać, nastać) (18), ukazać się być, widzieć się (być) (być widzian(y)) (8), zdać się (być) (14); czynić mądrego (4), należeć (8), rozumieć być, (u)znać (2); mieć (się) (za) mądrego (25); za mądrego być mian, popisować się, przezwąć, rozumieć, sądzić, wzięty; mądrym liczyć się, nalezion (2), słynąć (3), sprawić, stawić się, udawać się, (nazywać, być nazwan, przezwąć być) (10).

Przysłowia: Każdy mędrszy polzkodzie. *BierEz* K3, L4v; Bywa mędrfły ná oštátek Kogo czwiczny niedoštátek *RejRozpr* I4v; A nikt niemądr álz po škodzie *RejRozpr* Kv, I3v; Bo żadny mądr nie bywa aliż więcz po škodzie *RejJóz* I2; *RejKup* g2v, q5; *RejZwierz* 128; sero sapiunt phryges, proverbium, Po škodzie polak mądr. *Mącz* 298c, 491d; *Prot* A2; *Strum* E4; *StryjKron* 632; á oni mędrfzymi sftawfzy fię po škodzie/ polepfzyli fię. *WerGośc* 220; *KochPieś* 39; *PudlFr* 43; *PaprUp* K2v; Obáč Polaku: á bądź przed škodą mądry. *PowodPr* 84 marg, 84; *VotSzl* B2v; *CzahTr* C3v. [Ogółem 22 r.].

Yużci dzis nye tylko kury mądre/ ále też y fáme yáycá *GliczKsiąż* P4v; Delphinum notare doces, Proverbium, Proštak doktora vczy/ yáye chce być mędrfze niłz yego máć kokofz. *Mącz* 81a; á też iuż teraz mędrfze fię iáycá náyduiá/ niłz kokofzy ktore ich náłęgly. *CzechEp* 197.

Słucháiąc mądry mędrfzym zoštánie *SkarKaz* 79a, 79a; *SkarKazSej* 661b. Cf **α**.

bydło/ fwinię/ kozy/ Mądrfze niłz ten paftirz bozy. *RejKup* i8v; iáko škáráda/ á škodliwa rzecz ieft/ kiedy máiá być owce mędrfze/ ktore páśc trzebá/ niłz páłterz ktory ie páśc ma. *GórnDworz* Ee6.

Kto chodzi z mądremi/ mądry bywa *BudBib Prov* 13/20; *SkarKaz* 580a. Cf **α**.

Niema być flugá mędrfzy/ á niłfli pan iego. *KrowObr* 109.

To iuż tu vczniowie mędrfzy nád miłtrze. *WujJud* 208.

Nle to mądrość mądrym być/ álbo wielkość świátá Rozumem chćieć ogárnać *KochFr* 131.

Wyrażenia: »mądry filozof« (6): *RejZwierc* 14v, 15v, 267; *BiałKaz* D4; A ták co przed dawnemi czáfy *Aristoteles* on mądry *Philosoph* o ślácheckiem ftanie mawiáł [quod olim ab Aristotele philosophorum acutissimo de nobilibus dictum est]/ to też zá náłzego wieku włáśnie może być mowiono. *ModrzBaz* 42v; *WujNT* 140.

»mądra głowa« [w tym: z mądrą głową (8)] = *argutum caput* *Mącz* (19); *RejKup* m6v, bb6v; A być lepyey rozumiał co mądrością zowá/ Tákié ná to zgodzili wízyfcy z mądrą głową. *RejWiz* 62v, 28,

32; *RejFig* Bb; *Mącz* 16a; *GórnDworz* H, Q7v, Bb7v; *RejZwierc* 229, 231, [238], 240v, 246; *MEmius* on Agrypá fwoią mądrą głową/ Iuż nálznych nie celuie łágodną wymową *PaprpPan* T2v; *PudlFr* [3]; *GórnRozm* K2v; Ale o tym dofyć/ mędrfzey głowy to rozum *VotSzl* B2v.

»ludzie mądrzy, czł(owi)ek mądry« = (*homo*) *prudens* *Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*; (*homo*) *sapiens* *PolAnt*, *Vulg*, *Modrz*, *JanStat*; *vir sapiens* *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; (*homo*) *philosophus* *Mącz*, *Modrz*; *vir prudens* *Modrz*, *Vulg*; *vir intelligens* *PolAnt*; *argutus homo* *Mącz*; *homo a. vir cordatus* *Modrz*; *vir magna prudentia a. sapientia praeditus* *Cn* [szyk 108:96] (134:70): *BierEz* C3v, D3v; *ForCnR* A3, C2v; *PatKaz* III 135v; *BielŻyw* nlb 4, s. 83, 97, 110; *BielŻywUng* [172]; *GlabGad* F4, K8; *KłosAlg* A4; *RejPs* 73; *KromRozm* I K4v; *MurzHist* E2; *MurzNT Matth* 11/25, s. 61 [2 r.], *Luc* 10/21; *KromRozm* II q; *KromRozm* III B7; *Diar* 66, 68; *DiarDop* 109; *GliczKsiąż* K8, Nv; *GroicPorz* bv; *KrowObr* C2; *RejWiz* 8v, 80v, 129v [2 r.], 151, Cc4v; *Leop Prov* 14/3, 21/22, 29/9, *Eccli* 21/20; *BibRadz* 1.Par 27/32, *Iob* 34/34, *Prov* 21/20, I 341a marg, *Eccl* 7/5 (12); *OrzRozm* B2v, Pv, S3v; *BielKron* 25, 79v, 80v, 81v, 136, 262; *KochZg* B; *KwiatKsiąż* E2, K3v, P4r [2 r.]; *Mącz* 16a, 207a, 250d, 297d, 340c, 419b, 440b; *SienLek* 5, 14v, T3v; *LeovPrzep* a3v, H4; *GórnDworz* G7v, Nv, S2, V2, Aa8, Hh5; *GrzepGeom* A4, B2; *HistRzym* 23, 23v, 68; *RejPos* 288, 306; A wízakoż miedzy dwiemá rzeczámí ítrálnemí á złemí mądry człowiek zówždy mnief łobie złá obiera. *RejZwierc* 42, B [2 r.], 19, 22v, 49, 62 (27); *BielSpr* b4; *RejPosRozpr* c2v; *RejPosWstaw* [21²]; *BudBib* c3, *Tob* 4/19, *Eccli* 9/21[23], 20/7; *WierKróc* Av; O tym wiem / íż nie tylko tobie teraz/ człeku mądreemu/ ále zdawná przed tym/ głupftwem to íednym było/ v ludzi mądrych śwíatá tego *CzechRozm* 59v, A2v, 2; *ModrzBaz* 2, 3v, 4v, 7, 7v (21); *ModrzBazBud* ¶6v; *Oczko* 29v; *SkarŻyw* 147, 373, 484; *CzechEp* 54; *KochFr* 78; *WerGość* 244, 254, 257; *PudlFr* 5, 70; *GórnRozm* Ev [3 r.], E2v [2 r.], F3, G, H3 (15); *KochWr* 26, 27; *GostGosp* 118; *GostGospSieb* +4v; *Phil* M, M3 [2 r.]; *KochFrag* 47; *OrzJan* 30; *WujNT Act* 13/7; *SarnStat* 64 [2 r.], 184, 195, 249, 655 (10); *SkarKaz* 79a [2 r.]; *VotSzl* D4; *CzahTr* G3, I3v; Wiele nam pomagáią praeceptorowie y towarzysftwá y rozmowy z ludźmí mądreml *SkarKazSej* 663a; *KlonFlis* A3v.

bibl. »mądre panny (*a.* panienki), dziewice« = *prudentes a. sapientes virgines* *PolAnt*, *Vulg* [szyk 22:4] (15:11): *KrowObr* 229; *RejAp* 138, 158; A z íáką gotowością pod figurą dzyewic mądrych/ mamy zówždy ítać przed Máyelthatem írogim Páná íwego *RejPos* 343, 6v [3 r.], 181v, [340], [340]v [4 r.], 343 [2 r.]; á bądź zówždy gotow/ á mief zápaloná lámpę w ręku íwoich/ íáko ony pięć mądre pánný/ ktore z ochotą pułzcżono do páłacow Pánńkich *RejZwierc* 170v; *WujJud* 130v; *BudNT Matth* 25/4; *LatHar* 188, 396, 456; *WujNT Matth* 25/4, 8, 9, s. 108; *SkarKaz* 552a.

»mądry Salomon« [o królu Salomonie lub jako uosobieniu mądrości] [szyk 13:5] (18): *March*¹ A; *OpecŻyw* 180v; *SeklWyzn* 2, f2v; *SeklKat* L4v, M3v, Z3v; *HistAl* C2v; *RejWiz* 46v; *OrzQuin* Bv, Hv, H4, O4; *HistRzym* 104; Włpomnićie/ Sámfoná mocnego. Dawidá Świętego. Sálomoná mądrogo *BiałKaz* K2v; *LatHar* 381; *SkarKaz* 611a; By był namędrfzy Sálomon/ gdy władzey y potężności do karánia/ y rządow/ y pieniędzy nie ma/ żadney przygodzie póspolitey nie porádzi. *SkarKazSej* 659b.

»mądry żak« (3): Ty rácz zá wdzyęcżne przyiąć íáko od próftaká/ Boć to było przyftoynief ná mądrogo żaká. *LubPs* gg; Słowo pánńkie ma rozumu z namędrfżego żaká. *NiemObr* ktv; *WyprPl* Bv.

Zestawienie: »siedm mądrych mędrcom, mężow« = *siedmiu słynnych mężow* (*filozofów, prawodawców, mężów stanu*) w starożytnej Grecji z okresu 620–550 r. p.n.e., odznaczających się

mądrością praktyczną; poszczególne przekazy wymieniają różne postaci (1:1): Blas Priennełki mędrzec, z łiedmi mądrych mędrzców ieden. *BielŻyw* 13, 17.

»szeregi: »mądry, (a, i) baczný« [szyk 8:3] (11): *RejJóz* H5v; *GroicPorz* kk2; *BibRadz* *4; *Mącz* 242a; *RejZwierc* 72, 91v; *Strum* R3, R3v; Bo Oćiec mądry y bączny/ chcąc wyrozumieć vmyłł dźiatek łwých przeciw łobie/ [...] tedy ich więc częłto rozmáitým łpofobem dołwiádcza *CzechRozm* 237v; *PaprPan* O; *Phil* L. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 12 r.].

»mądry i (a) biegły (a. biegliwy)« = *sapiens et notus PolAnt* [szyk 3:2] (5): *BielŻyw* 101; *MurzHist* E2; *OrzQuin* C2; *BudBib Deut* 1/15; Lecź ia nic ták dálece nieźádam/ [...] iáko gdyby te moie wizerowánia co nabiegleyźi á namędrźi ludzie czytáli [*si cogitata haec nostra a doctissimis quibusque legerentur*] *ModrzBaz* 1v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 4 r.].

»mądry, (i, a) cnotliwy« [szyk 5:2] (7): *KlerPow* 3; *MurzNT* 61 [2 r.]; Bárzoby rad był widzýan mądry y cnotliwy *RejWiz* 101; *OrzRozm* S4v; *GórnRozm* Ev, G. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 5 r.; w *połączeniach niewspółrzędnych* 2 r.].

»mądry i czujny« (1): ktorzy widzác [*Fryderyka Wtórego*] páná mądre^{go}/ y czuynego [...] rádźiby go byli prácticami łwými z Cefárłkiej łtolice deგრádownáli *NiemObr* 168.

»mądry a (i) ćwiczoný« = *sapiens et disciplinatus Vulg* (2): Czemubyłmy fię niełtáráli/ áby byli ze włzelákich łtanów obráni ludzie mądrzi/ á w práwiech/ y włzelákich náukách ćwiczeni [*Cur non curemus ex omnibus ordinibus deligi prudentissimos quosque et legum et omnium doctrinarum peritissimos*]/ ktorziby łádzili łpráwy ze włzytkich náłzych powiátów/ do nich przez ápelláciią przychodzące? *ModrzBaz* 91; *WujNT Iac* 3/13. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.].

»(nie) mądry, (i, a, a(ł)bo, ani) dobry« = *prudens et bonus Modrz* [szyk 9:8] (17): *KromRozm I* K4v; Boc zajłte málo náiduiemy/ gđzieby ludzie v łwiata źli abo głupi s łwyi vprzeyimiéi chuci a nie kwoli námędrłżem abo naleplżem/ te^{go} łwiata ofobám/ przeciwko panu Chriłtułowi i łługám iego co złego poczynali *MurzNT* 116, 116; *GliczKsiąź* Nv; *GroicPorz* b3; *KwiatKsiąź* D4v; *GórnDworz* Hh6, Kk3v; *RejZwierc* 44v; *ModrzBaz* 4v, 43v, 59, 87, 138; *GórnRozm* E; *VotSzl* C; *SkarKazSej* 697b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 12 r.; w *połączeniach niewspółrzędnych* 2 r.].

»(nie tylko) mądry, (a, ale też) opatrzný« [szyk 5:1] (6): *BierEz* K4; *BielŻyw* 146; Homo non modo prudens, verum etiam (quod vidi) curiosus, Nie tylko mądry ále też opátrzný/ Pieczołowity. *Mącz* 73a; *RejZwierc* 134; *BielSpr* b4; *Calep* 246a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.].

»mądry, (i) ostroźny« (2): *Calep* 248b; ábyłmy nikogoź nie ofzukiwáli iáko prołci y vprzeyimi: á łami fię też ofzukác nie dáli/ iáko mądrzy y oftroźni. *SkarKazSej* 662a.

»mądry, (abo, i) (po)radny (a. wielkiej rady)« (3): przeto nam to dzyeoię opowieda być/ y namędrłże/ y nawięłłzey rády. *RejPos* 16v, 16v; *Calep* 247a.

»mądry a rozmyłłny« (1): Ale ludziom mądrym á łłuzłnie rozmyłłnym nic to łtráłżno być nie moźe. *RejZwierc* 169.

»mądry, (a) rozsádný« (2): przeto posłucháymy co o tem wielce mądry á rozłádný mąź Erałmus Roterodamus rozumie *BudNT przedm* b3v; *KołakSzczęł* C2.

»mądry, (a, i) rozłroponý« = *sapiens et prudens a. intelligens PolAnt* [szyk 14:1] (15): a dlá tego iáko rołłroponá ij mądrá milczála. *OpecŻyw* 8v, 122; *HistJóz* B2; *MurzNT Matth* 11/25, *Luc* 10/21;

GroicPorz hh3; *BibRadz Is* 5/21; *BielKron* 107v; *Mącz* 17a, 372c; *RejZwierc* 2v, 22v; Co [...] iefli kto iefli mądry/ wyrozumie/ á kto roftropny pozna to *CzechRozm* 116v, 215v; *SkarKazSej* 658a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.; *w połączeniu niewspółrzednym* 1 r.].

»mądry, (i, a) rozumny« = *prudens et intelligens* *Modrz* [szyk 5:1] (6); *LibLeg* 11/56v; Toć to lud mądry y rozumny/ á narod wielki. *KuczKat* 265; *RejZwierc* 166v; *ModrzBaz* 39v; *Calep* 945a; *SkarKazSej* 661b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.]

»mądry, (a) rozważny« (5): iefliżeś przeczedł [...] zacne íprawy [...] iuż nie thylko onych mądrych á rozważnych Philozophow/ ále y nie dawno zefłzłych vćciwych przodkow swoich *RejZwierc* 267, 76, 98v, 160, 165v.

»mądry i rządny« (1): V ludzi mądrych y rządnych nie chowáią krow pierwaftek ćieląt *GostGosp* 118.

»(nie) mądry, (a, i, ani) sprawiedliwy« = *sapiens et iustus* *PolAnt*; *prudens et iustus* *Modrz* [szyk 3:3] (6); *BibRadz Eccle* 7/17; *GórnDworz* Mm3; *BudBib Eccle* 7/16[17]; á przetoż onego ktorego miedzy wżytkiem namędrfżego á nayípráwiedliwżego być rozumieli/ [...] tego Pánem wżytkiey ziemie obieráli *ModrzBaz* 15v, 50v, 100v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 9 r.].

»mądry i sprawny« (1): wiele finow naydzie mędrfżych y íprawnieyfżich daleko w mnogich rzeczach, niż byli taci przodkowie ich. *BielŻywGlab* nlb 8. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r.].

»mądry, (a, i) stateczny« [szyk 3:1] (4): Wízakoż tak ítateczna y mądra była, iż po ímierci iey otcza panięta wżztkie [!] polskie nie ítrachowały fie rządzenia panftwa otczowfkiego, iey w moc poruczyć. *GlabGad* A3; *BielKron* 136; *Mącz* 63d; *Oczko* A3. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.].

»mądry, (i, a) uczony« = *sapiens et disciplinatus* *Vulg*; *intelligens et scriba* *PolAnt*; *prudens et peritus* *JanStat* [szyk 17:9] (26); *WróbŻołtGlab* A5; *KromRozm I* C4v; ná żadnego człowyeká/ by też náuczeńfżym á namędrfżym był/ rozumye á wykładźye pífmá fádźić íye nye mamy. *KromRozm II* p3v, av, n4v, p2v; *KrowObr* 5v; *Leop Iac* 3/13; *BibRadz 1.Par* 27/32; *BielKron* 77, 138, 183v, 184v, 186; *RejPosRozpr* c2v; *CzechRozm* A2v; *ModrzBaz* 7v, 14, [16]; *ModrzBazBud* ¶6v; *SkarŻyw* 373; *GórnRozm* N3, N3v; *Calep* 337b; *SarnStat* 195, 911. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 8 r.; *w połączeniu niewspółrzednym* 1 r.].

»mądry i umiejętny« [szyk 1:1] (2): *SkarŻyw* 248; Tylkoć ten lud ták wielki mądry iefli y vmiejętny. *CzechEp* 113. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.].

»wymowny, (i, a) mądry« [szyk 4:2] (6): *FalZioł* IV 47a; *KlerWes* A2v; iż był Tytus wymowny á mądry/ łácno lud Rycerfki łágodnie námowił *BielKron* 106v; *GórnDworz* O5v, V2v; *HistRzym* 133v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.].

[*Iron.*:]

Wyrażenie: »mądra głowka«: Íako ieden Poetá nápifał/ Prawdźiwa to iefli przymowká/ Wyfádza íye mądra głowká. *HozKsięgi* 76.]

W przen (1) : Sámá namędrfża míftrzyni nátuurá/ Vczy rzemięfłá dowćipnego gburá *KlonFlis* E3.

α. *W funkcji rzeczownika* (413) : Mądry gdy ieden raz zgrzełzy/ Iuż się więc potym polepřzy *BierEz* Kv; Mądregoćiem przyiaźń pewna. *BierEz* O4v; V mądrego niemáłz nic zbytniego. *BierEz* S2, Cv, D, E2, F3, F4v (29); *ForCnR* A4v; Mądry fie ożeniać niema, bo niedořatkow w małženftwie

wiele. *BielŻyw* 101, 3, 12, 15, 19, 53 (22); *GlabGad* A4v, A5; Bo fie tám fnadz y namędrífemu íprawy iego przed ítráchem muífá pomylic gdi iednim rázem zda mu fie iż iest ku niebu ná wodách podniefion á drugi raz mu fie zda iákoby miał vpálc do głębokofci piekielney. *RejPs* 160; *RejRozpr* Av, F4v; *SeklWyzn* g2; *RejJóz* D4v, F6, H5v, H7; *RejRozm* 405; Dobrze mądry nauuczaly Iż koncza patrzyć kazaly. Tu na fwieczie wkazdey íprawie *RejKup* f5v, 16v, t3v; *HistAl* G7v, H2v; *BielKom* C5v; Owa do żony bárzo mądrogo potrzebá. *GliczKsiqz* P3, O4; Ale to mędrfzych rozáfkwowi niechay będzie zoftáwiono. *GroicPorz* yv; *KrowObr* 5, 242v; á fwawola ktemu/ Tá wnet ízyki pomyli czáfem namędrífzemu. *RejWiz* 180v, 49, 139, 173, 182v; náuká mądrych fnádna á łatwia. *Leop Prov* 14/6, *Tob* 4/19, *Prov* 21/11, *Sap* 4/17, *Eccli* 20/29, 21/8 (10); *RejFig* Dd3v; *RejZwierz* A5v, 23, 58v, 133; *BibRadz Ex* 31/6, I 286b *marg*, *Prov* 9 *arg*, 8, 15/12 (11); *Goski* A3; *BielKron* 26v, 46, 80v, 81 [2 r.], 82, 138, 237v; iż íście tych mieyfc żaden mądry ináczey nie może wykłádác *GrzegRóżn* C4, C2v, O; *Mqcz* 63c, 297d, 411a, 419b, 429d; *OrzQuin* D, E3; *Prot* A2; *ProtBaz* E2; *SarnUzn* C4; *SienLek* 11, T3v, T4v, V4v; *LeovPrzep* F2v; Tym też kftátem káždy mądry/ obaczyc s tey trochy fłow może/ czo to był zá człowiek Mácieiowfki *GórnDworz* V4v, B, I5; *HistRzym* 23v, 73; *HistLan* B2, F4, F5, F6 [2 r.]; Rádá mądrogo potrzebna. *RejZwierz* 145 *marg*, A2, B2v [2 r.], 15v, 18v, 62 (26); *RejPosWstaw* [41²]; Mądrość (więcey) zmocni mądrogo/ niź dziefięc pánow ktorzy fą wmieście. *BudBib Eccl* 7/19[20], *Iob* 15/2, 22/2, I 289b *marg*, *Prov* 13/14, 14/3 (14); *MycPrz* I A4v [3 r.]; *BudNT przedm* c5; *CzechRozm* 64, 130v; Obierzcie namędrífzego ná tego Podfédká *PapPran* R2v, B, B3v, B4, M3v, O4v; *ModrzBaz* 1, 15v, 29, 65, 72v (8); *SkarJedn* 368; *Oczko* 1v, 28v; *KochPs* 158; ífz fię wiele mądrych dziwowálo/ ták wyfokiemu á duchownemu rozumowy iey. *SkarŻyw* 124, 332 *marg*; *StryjKron* A6; *CzechEp* 19, 68, 253, 257; *NiemObr ktv*, 143; *KochDz* 105; *KochMRot* A2, B2v; iefli nie mędrífzemu/ Niech iá [koronę] da íczęście przynamniéy rętfzemu. *KochPieś* 41 [*idem KochWr* 16], 4, 23; *PudlFr* [3]; káżdemu wiadomo/ iż Pan BOG íwá wieczná mądrość/ [...] ktora iest dar nieprzepfácony/ Zákrywa iá przed mądreml/ podług swiátá powáznemi/ ále iá fwym máluczkm ziawił *ArtKanc* K12, S4; *GórnRozm* H3; *KochWr* 16, 37, 41 [2 r.]; Od mędrfzych obietnice táiemnie oddáné/ Ni fercem áni fłowem bywaiá ítrzymáné. *ZawJeft* 34, 25, 33; *GostGosp* 1; *Phil* G2, L2; *KochFrag* 14; *OrzJan* 57; *RybGęśli* C3; *WujNT przedm* 11, s. 184, *Luc* 10 *arg*, 1. *Cor* 1/20, 27, 6/5; Y owfzem Plato powiedział [...] / iż wfzytek żywot mądrogo nic infzego nie ma być/ iedno wfstawiczne rozmyślanie śmierci. *WysKaz* 46, 3; *SarnStat* 1271; *KlonKr* C3; *SkarKaz*)(2v, 42b [2 r.], 79b, 517a [2 r.], 580a, 610a; *CiekPotr* 21, 25, 66; *CzahTr* [D]v, Hv, H2v; Mądry/ gdy co nie kmyśli/ wtái to w domu *GoslCast* 36, 4; Dyabelfka wolność iest/ bez práwá/ bez vrzędu żyć: ná zwierzchność niedbác: mędrífzemu y ítáfzemu nie wfąpić *SkarKazSej* 693a; Bo miedzy pófpólfwem málo iest mądrych *SkarKazSej* 695a, 658a, 660a, b, 661b, 662b [3 r.] (15); *SkorWinsz* A2; *SapEpit* [B2]; A ci robiá íztukámi ták známienitymi/ Ze fię by też namędrífzy nie domyśli ná nie *KlonWor* 8; *SzarzRyt* C4v.

mądry czym (1): nie vyzrzy (go) wfzelki mądry (ná) fercu. (*marg*) Albo nie vyzrzy wfzech mądrych fercem (-) [*w Starym Testamencie serce uważano za siedlisko rozumu*] *BudBib Iob* 37/24.

mądry na czym (1): *BudBib Iob* 37/24 *cf* *mądry* czym.

mądry w czym [= *w zakresie czego*] (1): vczá [tego]/ nietylko w téy Niebiefkich biegów profesfiiey mądry/ ále y efekty wfzyfłkim nam swiádómé *Oczko* 30v.

W połączeniach szeregowych (9): *GlabGad* P5; *BierRozm* 14; *BielKron* 81v; *RejPos* 317; Iż za grzechy ich odeymę s pośrodku między nimi mądrego/ rądnego/ poważnego/ poćwiwego/ mężnego *RejZwierc* 188v, 40v; Ale mądry/ bywały/ y ięzykow łwiądomy/ łam przes łię temu łnądny rozładek dąć może *StryjKron* 95; *WujNT* 1.Cor 1/26; *SkarKaz*)(4).

W przeciwstawieniach: »mądry(-a) ... głupi (a. głupiec) (21), szalony (16), prosta(cze)k (a. prosty, a. prostaczka) (10), błazen (6), sprośny« (54): *BierEz* M3v; *BielŻyw* 37; *GlabGad* A4v, N2, Ov, P5v; *BierRozm* 4, 6; miłthru żądam być mądrego vczennik nizli od łprofnego chwałę mieć. *HistAl* Dv; *LubPs* N2 [2 r.]; *RejWiz* 56v; *Leop Prov* 14/16, 24, *Eccli* 21 arg, 19; *RejZwierz* A6, A6v; *BibRadz Prov* 14/24, 15/2, 7; Lepiej iełt łłyźeć łáiánie mądrego/ niż łpiewánie łzalonego *BielKron* 80v, 80v, 81v [2 r.]; Stultum a sapiente discernere, Błazná á mądrego poznać. *Mącz* 49a, 430a; *GórnDworz* B, Bv; *RejPos* 156, 343; *RejZwierc* [238]; Mądry boi łię y náwraca łię od złości/ zás głupi gniewa łię/ y vbelpieczy łię. *BudBib Prov* 14/16, *Prov* 13/20; *KochPs* 73; *SkarŻyw* 312; *CzechEp* 4 [2 r.], 112; *KochFr* 131; *BielRozm* 4; *WysKaz* 45; *SkarKaz* 279a, 314a, 517a, 580a; *CiekPotr* 65 *errata*; Y przeto iáko prołtak dźiś do vważenia/ Wam to mądrym podáiac w łładam ná baczenia. *CzahTr* G2, H3; łtrzeż łie mądréy/ rádze/ Lepłza troche prołtaczká [na żonę] *GosłCast* 46; *SkarKazSej* 661b, 695a [2 r.]; Niechćiey mądrego/ łzukay łobie głupcá *KlonFlis* H2.

W charakterystycznych połączeniach: *drugi mądry(-rzy), jeden (4), każdy (kożdy) (7), ow, ten, wszelki (5), wszyscy (5), żaden (żadny) (11); barzo mądry, tak (3).*

Przysłowia: Dictum sapienti sat est, Dołić mądemu rzeczono. *Mącz* 86c; Máło powiem/ nie trzeba wiele łłow mądemu. *Prot* Dv; *BiałKaz* M3v; Ale to tylko pokázác mądemu dołyc. *CzechRozm* 56v, 66v, 128v; Ale iż ná tym mądemu łpodźiewam łię bęđzie dołyc/ przetoż dáley połłapię. *CzechEp* 211, 17, 165, 215, 264, 296, 340, 343. [Ogólem 14 r.].

BudBib Prov 13/20; Kto z mądemu częłto gada/ być bez pożytku iákiego z mądrości ich niemoże *SkarŻyw* A4; Kto chodzi z mądemu/ mowi piłmo/ mądrym bęđzie: á przyiaćiel głupich/ im łię podobny słtánie. *SkarKaz* 580a.

To mądry/ ktory zá mądre^{go} łię nie máiac/ mądrych łłucha y łłowá ich vważa/ y o wyrozumieniu łię ich pyta. *SkarKaz* 79a, 79a; Bo mądry/ mowi piłmo/ łłucháiac mędrłzym zołłtánie/ y rozumnym do rzáđow bęđzie. *SkarKazSej* 661b.

Mądryć gdy z łidłá wynidzie/ Po drugi ras wnię nie przyydzie *BierEz* K3.

Nie to iełt mądry czo wiele łpraw vmie/ Lecż co złe z dobrym rozeznác rozumie. *RejZwierc* [213]v. iż głupim vłłapić/ á ich połłepkámı łię nie obrázác mądrego [!] rzecz iełt. *SkarKaz* 314a.

Mądrość łátom przyłmákiem, mądry karmia łátom. *CiekPotr* 25.

Wyrażenie: »mądry tego łwiata« (1): pytam tych mądrych tego łwiatá/ aby mi odpowiedzieli *KrowObr* C2.

Zestawienie: »siedm mądrych« = *siedmiu mędrców w starożytnej Grecji (cf MĘDRZEC »siedm mędrców«)* (1): PErlander Corintłki mędrzec ieden z siedmi mądrych piłał nauki barzo v żyteczne *BielŻyw* 18.

Szeregi: »mądry a (i) baczny« (3): to com mógł tom znośił/ iáko nieuczony/ do pińania fwego/ mądry á bączny przymie zá dobre iáko nie od vczonego *RejZwierc* 210; *CzechRozm* 141; *SkarKaz* 279a. [*Ponadto w połączeniu niewspółrzednym 1 r.*].

»cnotliwy i mądry« (2): dáleko łatwiey iednego cnotliwego/ y mądrego náleść/ á niżli wielu *Górndworz* Gg4, Gg4.

»mądry a dobry« (1): Toć práwie pánki y krolewki obyczay/ rozumu ná rzády ludzkie nábywác/ y mądre á dobre á nie pochlebce około siebie báwić. *SkarKaz* 80a.

»mądry a (i) (na)uczony« = *sapiens et scriba PolAnt* [szyk 5:2] (7): *BielŻyw* 26; Ale kyedy fye ich wyele mądrych y vczonych ná yednę rzecz/ álbo ná yeden wykład zgodzi/ toć yuż nye omylna prawdá być muśi. *KromRozm II* q2; gdzie ieft mądry? á gdzie iefth náuczony? *KrowObr* 108v; *SienLek* 30; *RejPos* 156; *BudNT Matth* 23/34; *ModrzBaz* 68v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w połączeniu niewspółrzednym 1 r.*].

»mądry a opatrny« (1): Iácno o ízcześnie mądrému á opathrznemu. *BielKron* 400v.

»mądry i radny« (1): Ktory [gniew Pański] fie nam iuż iáwnie ze wízad okázuie/ Bo nam mądre y rádne ze wízecz ftron wymuie. *RejZwierc* 250v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»mądry i (a) roztropny« = *sapiens et prudens Vulg* [szyk 5:1] (6): *KromRozm II* p2v; *KrowObr C*; *GrzegRóżn* K3; *RejPos* 287; *BiałKaz* D4v; żeś te rzeczy zákrył przed mądremi y roztropnemi/ á obiáwił ie málutkim. *WujNT Matth* 11/25 [*przekład tego samego tekstu: KromRozm II, KrowObr, RejPos, BiałKaz*]. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w połączeniach niewspółrzednych 2 r.*].

»mądry i (a) rozumny« = *prudens et intelligens PolAnt; sapiens et prudens Vulg* (9): *MurzNT* 48v marg; *KrowObr* 108v; *BudBib Is* 29/14; *CzechRozm* 9v; Gdyż tá [moc boża] Xiążetom świátá te⁸⁰/ y mądrym y rozumnym nie bywa obiáwioná/ ále tylko máluczkiem y podłym. *CzechEp* 69 [*przekład tego samego tekstu: MurzNT, CzechRozm, CzechEp* 69, *WujNT Luc* 10/21], 69; *WujNT Luc* 10/21, 1.Cor 1/19; *SkarKaz* 79a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»mądry a rozważny« (1): A to wízytko mądrému á rozważnemu nic nie ízkodzi/ bo tego obyczáynie á z rozumem vżywa. *RejZwierc* 142v.

»mądry, (i, a) sprawiedliwy« = *sapiens et iustus PolAnt* [szyk 4:1] (5): *GroicPorz* pp2v; *BibRadz Prov* 9/9; *BielKron* 81; *BudBib Deut* 16/19; Mądrému á ípráwiedliwemu wízýftek świát z bogáctwámi ieft. *KołakSzczęśl* Cv. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»mądry, stateczny« (1): Nie wiele mądrych wedle ciáá/ nie wiele ítátecznych *GrzegRóżn* K3. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

Personifikacje (5): Wyfłýfzáwfy żalobę Mądry/ rzeczé ku Przygodzie *ForCnR* D4, D3v, Ev.

W połączeniu szeregowym (1): pamiétáy aby z Mądry^m/ z Roítropny^m z Sprawiedliwym/ ij z Miłofiernym towarzyfzył/ a wedle rady ich fie rządził. *ForCnR* E2v.

Szereg: »mądry i roztropny« (1): radzie náfze/ Mądrému ij Roítropné^{mv} poruczemy/ aby jch przewyfłýfzeli. *ForCnR* Dv. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

β. *Biegły w swoim fachu* (30) : *FalZioł* V 28, 31v, 36v; A dla tego zaden mądry kucharz pieczyftego nie kole nożem aby iufzicza nie wyciekała. *GlabGad* H3, I6, K2; Bo namędrfzy woźnicá á kiedy mdłe konie/ Tedy w namnieyfzym błotku po vfy vtonie. *RejWiz* 119, 11, 61; *BibRadz* 1.Cor 3/10;

BielKron 77; Doktor też ábo Cyrulik mądry nie iedno łobie dobry/ ále y owym dobry czo iego rády potrzebią. *RejZwierc* 71v, 44v, 83, 85; *BudBib Is* 3/3, 40/20; Day łobie mądrému Szłofárzowi wczynić z żelázný Bláchy/ iákoby żłobek *Strum* C2v, Bv, M3; *Oczko* 27; *KochFr* 59; *GórnRozm* I4; Gołpodarze łobie rządni/ v mądrych Kmiotkow łie náuczyć máią/ iáko rolą łpráwować *GostGosp* 64; *WujNT* 1.Cor 3/10; *KlonFlis* G3.

W *połączeniach szeregowych* (2): IZ łie to y mądrym/ bącznym y ćwiczonym rzemięłłá Drukárłkiego Miłtrzom przygadza/ że łie w niektórych rzeczách omyłáią *CzechRozm* **7; *GostGospSieb* +2.

W *charakterystycznych połączeniach*: mądry budowniczy (2), cyrulik (2), doktor (5), farbierz, kmiotek, kucharz, lekarz (5), marynarz, medyk (2), mistrz (2), młynarz, rotman, rzemięś(l)nik (3), szłosarz, winarz, woźnica.

Szeregi: »ostrożny i mądry« (1): A iellíšcie ółtrożni y mądry lekarze: naydziećie łżeść łzkodliwych chorob iey *SkarKazSej* 664a.

»mądry a roztropny« (1): Iedno na tho trzeba mądręgo á roftropne⁸⁰ lekarza: ktoregoby łie radą włzytko działo. *FalZioł* V 31v. [*Ponadto w połączeniu niewspólrzędnym* 1 r.].

b. *O istotach nadprzyrodzonych posiadających atrybut mądrości* [w tym: *o aniele* (1)] (46) : Włchod/ Zachod/ á Połnocy/ á potym Południe/ Rozdzyelił ten mądry Pan włzytko náwłzem cudnie. *RejWiz* 76; *GrzegRóżn* A2v; *RejPos* 280v; *BiałKat* 11; *CzechRozm* 4v [2 r.]; *ArtKanc* N19; Poznałz że mądrym/ że ielt wiekuiłtym Pan/ co ma páłac ná łklepie ogniłtym *SzarzRyt* A3.

mądry ku czemu (1): *CzechEp* 258 cf »mądry, dowcipny«.

mądry w czym [= *w zakresie czego*] (2): MAdry w łpráwách łwoich/ w łidle bárzo mocny/ Wieczny łprawcá wiewow/ łwięty y włzechmocny *GrabowSet* Bv; *LatHar* 244.

W *połączeniach szeregowych* (15): *OpecŻyw* 9; Bog ieden ielt nie máiąc początku áni łkończenia/ ále wieczny/ nalepfzy/ náłpráwiedliwfy/ namocnieyfzy/ namędrfy/ namiłóściwfy/ náłrołzfzy y náłáłkáfzy *BielKron* 155v, 8; zowiemy go [*Boga*] nie thylko łpráwiedliwym/ miłofiernym/ łwiętyym/ mądrym/ ále theż zowiemy łámą łpráwiedliwłcią/ mądrołcią *SarnUzn* B8, B8; *CzechRozm* 3v, 4v, 5v, 41, 98v, 218v, 219; *ArtKanc* I10v; *GrabowSet* Bv; Wiem że moželz/ iáko włzechmocny/ y vmiełz/ iáko niewyłłowionym obyczáiem mądry/ y chcelz/ iáko bezmiernie dobry/ dogodźić duchowney tey potrzebie moiey *LatHar* 35.

W *przeciwstawieniach*: »mądry ... błázno, szalony« (2): połłiyki ij policżki mu [*Bogu*] okrutné dáwali/ bit iáko łłáłony/ a on ielt włłech námędrłfy *OpecŻyw* 115; Ten ktory ielt krol námędrłfy/ wktory^m łą włłytki łkarby mądrołci ij nauki/ łtál łie iáko błázno iáki *OpecŻyw* 134v.

W *porównaniu* (1): Ty moy Pánie ieltéš Krol mądry/ iáko Angioł Boży mądrym ielt/ ábyš rozumiał włzytko co ielt ná źiem. *KuczbKat* 20.

W *charakterystycznych połączeniach*: mądry krol (2), lekarz, mistrz (2), pan (4), sprawca, syn; *dziwnie mądry, niewysłowionym obyczajem, sam* (11), *tak* (3); (*ze*) *wszech námędrszy* (2); *być mądry(m)* (11); *mądrym nazywać (zwać)* (2).

Wyrażenie: »mądry Bog« = *sapiens Deus Vulg, PolAnt* [*szyk* 13:1] (14): Niechciál mądry bóg mędrzow na to wybratz/ anij motzárzow *OpecŻyw* 40; *Leop Rom* 16/27; *BibRadz* 1.Tim 1/17;

GrzegRóżn D3; BudNT Rom 16/30 [27]; CzechRozm 5, 5v, 60; WujNT Pom 16/27, s. 576, 721 marg, 835 marg; SkarKaz 484a; SkarKazSej 690b.

Szeregi: »mądry, dobrotliwy« (1): maż naprzod fiebie łámego [...] poznać: potym Bogá iáko lekarzá mądrego/ dobrotliwego [...] vpátrować y poznáwác. CzechRozm 206.

*»mądry, dowcipny« (1): Gdy Bog *ad ex cogitandum* ku wymyśleniu był namędrzy/ do wczynienia naydowcipniejszy/ pierwey niż záczył tę robotę światá: wczynił ná początku [...] dobre y złe. CzechEp. 258.*

»najwyższy i namędrzy« (1): że przes mądrość pán Chrifus łám fiebie znaczy/ iakoto najwyfzłé⁸⁰ i namędrzého pana a miłtra kościoła łwe⁸⁰ MurzNT 51.

»mądry i przemożny« (1): Ale fię przez łowo rozumie wřzytká zupełna y wnątrzna mądrość/ ábo rozumienie: ktore od namędrzého y naprzemożnięłzego Bogá táiemnie pochodzi SkarKaz 484a.

»mądry i sprawiedliwy« [szyk 1:1] (2): Ale on iáko mądry y łprawiedliwy/ záládził włprawiedliwienie człowiecze/ ná łamey łáfce łwey CzechRozm 215v; WujNT 84. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.].

2. Świadczący o mądrości, rozsądku, sprycie, sensownie obmyślany, też wymagający mądrości (o wytworach i działaniu); sapiens Vulg, Mącz; scitus Mącz, Cn; argutus, consultus, peritus Mącz; prudens Modrz; catus Cn (160): *OpecŻyw 3v, 47; Za chwalebnyń/ mądrim ie⁸⁰ zachowaniem Otrzymał czełtz/ łlawę/ łobie y pańłtwom łwym. KlerPow 4; BielŻyw 27, 142; MurzNT 103v; y tegoż Symonidełá łfydząc yakoby prosił áby mu co mądrego powyedział. GliczKsiąż F5v; KrowObr 108; Leop 3.Esdr 3/5; RejZwierz 112; BibRadz Eccli 38/37[38]; OrzRozm Q2, Q3, Q3v; BielKron 76; Abowiem wolnym vmysłom [...] przywoitłza iełł Hiforyey znaiomość/ y ćwiczenie W mądrych obyczaiach. KwiatKsiąż H3; Mącz 16a; GórnDworz B2, I4v, P4, Xv, X2 (9); Iż żaden namędrzemi wymyłły łwemi/ diálektikámi łwemi/ y árgumenty łwemi/ nie może poznać Bogá Oycá iego niebiełkiego RejPos 288v, 38v marg, 334; Bo tho y tám bez tego być nie mogłó/ áby w tákich mądrych á powážnych rozmowach czálém y pozártkow pomiernyoh nie byłó RejZwierz 15v; Mądre milczenie wiecey łpráwić może/ Niż thy klekoczác łzalony nieboże. RejZwierz 215, 20v, 215; gdy łie oney łwiętey á mądrey prołtoćie łtárłzych náłzych przypátrzymy WujJud A2v; PaprPan D2; ModrzBaz 19v; SkarJedn 110; á on z ták mądrego Nieprzełłanie łye kochác nigdy czynu łwego. KochPs 156; y wierná á mądrá pracá/ wiele dułż Pánu ná żniwie S. Ewánieliey pozyłkował. SkarŻyw 462, A2 [2 r.], 200, 207 marg, 332 marg, 357 (15); KochTr 16; StryjKron 452 marg; NiemObr 67, 89; IDąc mimo libráriá/ Kędy mądré xięgi biiá/ Lubimir miedzy tituły Przeczytał/ bitwá v Huły. KochFr 116; ReszList 185; GórnRozm H3; KochProp 6; ZawJeft 33; Apophthegma – Odpowiedz, mądrá á krotká. Calep 82a; Phil G3; Wiém że rozumém trudno wielki ból kierowác/ Bo niechce ón naymędrłzych wywodów przyimowác GórnTroas 59; KochFrag 47; Bo iáko w rzeczách potocznych/ mądry á długi rozmyłł/ nie máłó łwiátá podáie y przynoši temu/ ktory cokolwiek przed fię bierze: ták y w duchownych toż włásnie bywa. LatHar 663; Poniewáż głupłtwo Boże/ iełł mędrłze nád ludzi WujNT 1.Cor 1/25, s. 493, Aaaaaa3v; Nie wátpię/ iż W.K.M. [...] łwoim pobożnym y mądrym pánowánim wřzytki poddáne łwoie [...] ćiełzyć nie zániechałz. SkarKaz)(4v; Chryłtus Iezus [...] wielki y dżiwnie mądry porządek*

poftánowił. *SkarKaz* 606a, 79a; *VotSzl* B4v, E4v; *CzahTr* I3; *GosłCast* 25, 27; *SkarKazSej* 668a; Wízyfcy wotá twe mądre w księgi íwe w pífiuą *SapEpit* B.

W *połączeniach szeregowych* (6): *BielŻyw* 93; z humieli się niewymownie wízyfcy nie tilko tak ciężkiei a niesłychanyi przygodzie/ ale telz wymowie ie⁸⁰ tak poważnyi tak ftátecznéi i mądryi. *MurzHist* O; *Consilia evigilata*, *Ocucone/ zbudzone rády/ to yeft dobrze mądre/ bączne á roftropne. Mącz* 496b, 368a; *RejZwierc* 18v; *Oczko* 2.

W *przeciwstawieniu*: »mądry ... szalony« (1): Nic mądra mowá gdzye ízalona głowá *RejZwierc* 214v.

W *charakterystycznych połączeniach*: mądry(-a, -e) czyn, doświadczenie, dyskurs, gadka, język, kazanie, księgi, list (2), milczenie, mowa (4), napominanie (2), obcowanie, obrona (2), obyczaj (3), odpowiedź (5), oracyja, panowanie, pismo, poczętek, porządek, posługa, postępek (3), powaga, praca, prostota (4), reiment, rozeznanie, rozmowa (2), rozmysł (2), rozsądek (2), rozumienie, rzecz (4), sentencyja (2), sposób, sprawa (5), sprawowanie, wiara, widzenie, wotum, wykład, wymowa (4), wymysł, wynalazek, wyrok, wywod (4), wyznanie (2), zachowanie; barzo mądry, dobrze, dosyć, dziwnie (2), mało, tak (2); co mądrogo (3), nic; by(wa)ć mądry (8), okazać się być.

Przysłowie: Lice im przyścignione wielzaią ná kárku: Gdy íobie głupie poczną ná mądrym íármárku. *KlonWor* 8.

Wyrażenia: »mądre baczenie« [szyk 2:1] (3): *Diar* 71; Co ía mądrému baczeniu y rozfádkowi Wáfzý Wiel. zoftáwiam *SarnStat* 314; *CzahTr* H3.

»mądra biegłość« (1): Ktorych wízytki cne íprawy w twoiey Wielmożności/ Swięcá [!] íák Phebus íálfny w kwitnącey młodości. A zwłázczá biegłość mądra náuk wyzwolonych *StryjWjaz* A2.

»mądra filozofija« (1): Kim fye lepiéy zábáwiác/ íeíliże Zofiią/ Albo íeíliże mądrá tą Philozophiią *PudlFr* 44.

»mądra nauka« (3): *BielŻywGlab nlb* 15; Bowiem Wielmożność twoię Muze wychowáły/ W Helikonie/ gdzieć mądre náuki podáły. *StryjWjaz* Av; *SkarJedn* 131.

»mądra opatrność« (1): Nas tylo Pan Bog záchowác raczył w pokoíu do tego czáfu. [...] mądrám opátrnością/ rádá zdrowá/ y wielkim ítáránim. Sigmuntá Auguítá *BiałKaz* H3v.

»mądra (po)rada« = *scitum consilium* *Mącz*, *Cn*; (*evigilatum a. sapiens*) *consilium* *Mącz*; *catum consilium* *Cn* [szyk 20:4] (24): Bo kto íie rad mądrych rádzi/ Ten íie w plotkách nie vwádzi. *BierEz* G, G; *FalZioł* V 19a; *RejWiz* 8v; *Parva sunt arma foris, nisi est consilium domi*, W mieście yeíli niemaíł mądry porady/ etć. *Mącz* 94b, 63c, 372c, 496b; *HistRzym* 73; *RejZwierc* 91v, 215; *StryjWjaz* A3v; *CzechRozm* 255; *SkarŻyw* 346, 411, 487 *marg*, 552; *NiemObr* 16; *ZawJeft* 27; *ActReg* 39, 166; *KołakCath* B3; *VotSzl* B3v; *SkarKazSej* 691b.

»roztropność mądra« (1): A człowiek roftropnością mądrá ozdobiony/ [...] wípomniawízy íż tho wízytko cokolwiek mamy nie náfze íeíft/ [...] nic mu to nie ítráížno íż to vczyńi czo závždy vczyńić powinien. *RejZwierc* 168v.

»mądre słowo« = *verbum sapiens* *Vulg*; *verbum consultum* *Mącz* [szyk 14:4] (18): Nic nie pomoże wymowá/ Rzecź przyiemna/ mądre íłowá *BierEz* H4, D3; *OpecŻyw* 119; *LudWieś* A2; *Leop Eccli* 21/18; *Mącz* 63d; *GórnDworz* Hh4; *RejZwierc* 215; *SkarJedn* D4; á Symeon íáko ích głowa y

Arcybiskup idąc za lwemy owcami na one pożądaną śmierć/ mądrzymi z piłmá S. v mocnymi słowy pobudkę im y kázanie czynił *SkarŻyw* 305, 133, 151 *marg*, 224 [2 r.], 332 *marg*, 490, 566 *marg*, 582.

»mądre zdanie« (1): Bárzo mi nie podoba/ twoje mądre zdanie. *PaxLiz* C4.

Szeregi: »dobry abo mądry« (1): wiedząc że niemoże nigd/ lepszého nic abo mędrzého pomyslic/ iako ten który wżyfłki ftworzył *MurzNT* 126.

»mądry a (i) głęboki« (2): tak iż w wymowie z káżdym Theologiem zrownał: á w mądrym á głębokiem táiemnic Bólkich rozumieniu/ wiele ich przechodził. *SkarŻyw* 317, 544.

»mądry, (i) roztropny« (2): Táka wiare mądrá/ y roztropná/ Apoštoł ś. wżędzie zálecał. *NiemObr* 89; *OrzJan* 49. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»mądry, (i) trafny (a. trefny)« [szyk 1:1] (2): Peritum initium, Mądry/ trafny początek. *Mącz* 292a; *GórnDworz* R2v.

»mądry i uczony« [szyk 1:1] (2): *BielKron* 25; Czytałem list mądry y vczóny/ od Hozyuła Kárdynała z Trydentu do ciebie *OrzQuin* D4v.

»mądry i umiejętny« (1): Przez tego ducha iest y bywa daná mądra mówa/ y vmieięthna *BiałKat* 201.

Iron. (1): Ale kigo diabeł męczy Tu sam iako mucha bęczy A mufzą być madre [!] rzeczy Czo on teraz ma na pieczy. *RejJóz* C5v.

a. *W funkcji rzeczownika*: »mądre« (1) : przypominam [...]: áby ładząc pilnie vmięrzáli, gdzie mądrého, gdzie miłosierného, gdzie spráwiedliwego, gdzie też frogości máią vżywać. *SarnStat* 1263.

a. *O działaniu boskim* (8) : iáko Pan Bog w mądrym á dziwnym rządzeniu kościoła lwego/ tę ftolicę Piotrá S. ftolicę Rzymfká chciał mieć aż do tego czáfu *SkarJedn* 143; *SkarŻyw* 317; *WujNT* 460; *SkarKaz* 79b; Ztąd znamy/ iż pan na lwéy mądréy pieczy/ Sam zátrzymawa náłzé wżyfłkié rzeczy. *GosłCast* 69, 17.

W połączeniach szeregowych (2): y nápełnił przez was wży y ferce moie/ zdrowymi/ mądrymi/ pożytecznymi/ itěz zbáwiennymi rzeczámí *OrzQuin* Aa5; *CzechRozm* 98v.

W charakterystycznych połączeniach: mądre(-a) obmyślanie, opatrność, piecza (2), przypowieść, rozkazanie, rządzanie, rzecz.

3. *n-pers* (3) :

a. *Nazwisko* (1) : Stych pyenyedzi vkradzionich kupill dwu konyu za 9 Talyerow wtrzebnydzi v mądrého. *LibMal* 1550/156.

b. *Przezwisko* (2) : Sliachetny Piotr Teliński alias mądry podnioswszy Pięniądze za dom iak w pierwszym zapifie się waruie zupełnie od Vtciwego Iana Kurka za Summę wprzod wtichże Księgach napisaną. *ZapKościer* 1581/24v, 1581/18v.

4. [*n-loc Nazwa wyrobiska w kopalni soli*: Proclamaciones sepi. [...] Mnich Mistrzowy Mądry *OpisŻup* 84.]

Synonimy: **1.**, **2.** *baczny, roztropny, rozważny, uczony, umiejętny*; **1.** *biegliwy, biegły, bystry, chytry, ćwiczony, doświadczony, dowcipny, nauczony, opatrny, rozmyślny, rozsądny, rozumny, sprawny*; **2.** *dobry, głęboki, trafny*.

Cf [**MĄDROSLAWNY**], **MĘDREK**, **MĘDRZEC**, **NIEMĄDRY**

